

Dinu C. Giurescu

The Razing of Romania's Past, Washington, 1989, 68 p+ilustr.

Cartea d-lui D. Giurescu reprezintă un raport de conservare asupra situației arhitecturii tradiționale românești publicat în 1989 la Washington, sub auspiciile secției I.C.O.M.O.S. din S.U.A., integrându-se în Proiectul fundației Kress pentru un program european de conservare a fondului internațional de monumente.

Această dare de seamă avea drept scop informarea corectă, precisă și concisă a forurilor internaționale și a specialiștilor din domeniul conservării monumentelor și de-a atrage atenția asupra pericolului în care se afla patrimoniul de arhitectură tradițională românească, foarte grav afectat de politica de „sistemizare” și modernizare a regimului ceaușist, prin a cărei aplicare, centre istorice, ansambluri, monumente medievale, întregi așezări rurale au fost sau urmau a fi demolate. După cum bine se știe odată cu ele dispăreau mărturiile de cultură materială reprezentative, pentru istoria noastră și pentru creația românilor, precum și cea a minorităților naționale de pe teritoriul României.

Demersul d-lui Dinu Giurescu constituia, atunci când a fost scris, o încercare disperată de-a convinge forurile internaționale de oportunitatea unei intervenții urgente, care să stopeze „curșa” demolărilor din România.

Întrucât istoria civilizației și artei românești este puțin cunoscută în lume, iar informațiile despre politica social-culturală a regimului totalitar ceaușist ajungeau adesea deformatate și insuficiente, autorul și-a construit o pledoarie menită să ofere datele istorice necesare înțelegerii „cazului” patrimoniului românesc —, evidențiindu-i specificitatea, valoarea istorică și culturală în context european și o analiză istorico-sociologică a realității românești contemporane, pe baza datelor statistice și documentare (dezbateri ale specialiștilor, memorii și serii de legi și decizii oficiale) ce punctează evoluția politicii culturale ceaușiste decise să distrugă personalitatea istorică și culturală a poporului român.

Impactul lucrării asupra cititorului este asigurat de stilul american în care este conceput textul, de numai 40 p. și 20 p. aparat critic, cu principalele idei evidențiate de titlurile paragrafelor și de susținerea demonstrației cu un bogat material ilustrativ însoțit de comentarii, material organizat în interiorul fiecărui capitol pe criterii administrative și etnice.

Primele două capitole analizează situația orașelor și satelor postbelice când, ca urmare a industrializării forțate a României, populația urbană crește de la 20% în 1968 la 50,6% în 1985. Astfel în vechile și noile centre urbane s-au construit pînă în 1970 cartiere de blocuri în zonele suburbane, dar nevoile crescînde de spațiu de locuit au condus la ideea de demolare a vechilor centre sau cartiere, pentru a se construi blocuri care să permită o mai mare densitate de populație pe m².

În urma dezbaterilor și studiilor de specialitate realizate de Direcția Monumentelor Istorice în 1966, în 1973 aceasta a propus păstrarea intactă a 25 centre istorice, mai ales în Transilvania, cele cu o structură

mai puțin definită urmînd a suporta modernizări ce să permită integrarea zonelor vechi în noua structură urbană. S-a propus de asemenea elaborarea unor soluții stilistice care să continue tradiția arhitecturii românești. O a doua soluție, complet opusă celei prezentate de Direcția Monumentelor Istorice, susține demolarea aproape totală a orașelor, construirea de clădiri moderne și păstrarea izolată a unor ansambluri sau monumente istorice.

Conform Legii pentru sistematizarea teritorială urbană și rurală din 1974 au fost aproape complet demolate centre de orașe ca Tîrgoviște, Suceava, Pitești, Vaslui, Giurgiu, Craiova, Constanța.

Hotărârile aplicate din 1985 prevedeau ca în 1990, 90% din populația Bucureștiului să locuiască în blocuri noi, iar în următorii 15 ani toate așezările rurale trebuiau urbanizate prin concentrarea populației din cele 13 623 de localități în numai 5 000—6 000, în vederea „îmbunătățirii condițiilor de viață a populației de la sate”.

Autorul subliniază că toate aceste decizii eludau complet valoarea istorică și cea material-afectivă a moștenirii de arhitectură tradițională, faptul că o bună parte a acestui fond de locuințe se păstrau într-o stare bună de conservare și răspundeau nevoilor de confort contemporan; faptul că populația rurală și-a refăcut în proporție de 75% locuințele, în materiale durabile și cu parametri superiori de confort.

Demolările din orașe au desființat sau mutilat personalitatea complexă și diversă a așezărilor, obligînd oamenii să trăiască în aglomerări de blocuri stereotipe, cu efect alienant asupra individului. Regrupările și sistematizările din mediul rural au desființat așezări întregi, compuse adesea din gospodării prospere, dezrădăcinînd populația românească, maghiară, germană, sîrbă din localități cu vechime de secole.

Ultimele două capitole analizează activitatea de restaurare a Direcției Monumentelor Istorice (1954—1977), contribuția acestei instituții la influențarea politicii de sistematizare a centrelor urbane și rurale, precum și eforturile colective și particulare ale celor ce-au încercat să apere patrimoniul național atenționînd conducerea de stat și partid și informînd forurile internaționale. Direcția Monumentelor Istorice reînființată în anii '50 a desfășurat o activitate de înalt nivel profesional în domeniul evidenței cercetării, conservării și restaurării patrimoniului de arhitectură și pictură murală, a editat reviste de profil ca „Revista muzeelor”, a reluat publicarea „Buletinului monumentelor istorice”. Cu toate acestea, în urma unei „reorganizări” Direcția a fost desființată în 1977, supraviețuindu-i Comisia Patrimoniului Cultural Național.

După cutremurul din 1977 și după desființarea Direcției Monumentelor, demolările din țară și București s-au accentuat, culminînd în anii 1984—1985 când au fost distruse cartiere întregi, monumente de valoare europeană ca mănăstirea Văcărești, biserica Cotroceni, 37 de localități au fost masiv supuse demolării, toate centrele istorice au fost grav afectate peste grădinile și gospodăriile multor sate s-au înălțat blocuri.

Istorici, istorici de artă, arhitecți, membri ai Comisiei Naționale a Patrimoniului Cultural, printre care se numără prof. Vasile Drăguț, prof. Dionise Pippidi

prof. Grigore Ionescu, arh. A. Trișcu, arheolog Radu Popa, prof. Dinu C. Giurescu, istoricul de artă Răzvan Theodorescu au întocmit numeroase memorii adresate diferitelor organisme de stat și de partid. Emisiunile de radio ale Europei libere au dus o constantă campanie de informare asupra situației disperate în care patrimoniul românesc se află. Din păcate aceste demersuri n-au avut efectul dorit.

Lucrarea profesorului Dinu C. Giurescu se înscrie pe această linie, continuând într-o formă mai amplă și cu adresă mai largă demersurile personale sau colective la care a participat când era în țară.

Nu mai istoria a putut opri cosmarul antiuman și anticultural al demolării zestrei noastre de arhitectură și a sufletului acestui popor.

CORINA POPA

Hermann Fabini

Gotik in Hermannstadt (Goticul în Sibiu).

București, Editura tehnică, 1989, 267 p.

Aceeași imagine a unei ipotetice reconstituiri a celebrului ansamblu de piețe din Sibiu întîmpină cititorii de pe copertele a două cărți: *Sibiul gotic*, Editura tehnică, 1983 și *Gotik in Hermannstadt* (Goticul în Sibiu), Editura tehnică, 1989. Același autor — dr. arh. Hermann Fabini. Pe pagina de titlu a cărții editate în 1989 este specificat „übersetzt von Rudolf Herbert und Hermann Fabini” — tradus de Rudolf Herbert și Hermann Fabini. O traducere deci. Răsfoind însă cartea și zăbovind asupra materialului grafic și asupra conținutului, privirea este reținută de imagini și titluri de subcapitole noi.

Structura generală a cărții este aceeași: cinci capitole cuprind detaliat, în numeroase subcapitole cu ilustrație bogată, fazele și concluziile riguroasei metode de cercetare aplicată, prezentată schematic în „Introducere”.

Primul pas, „Cadru general”, pare la prima vedere că se poate pierde ușor în variatele și nenumăratele informații ce trebuie studiate. Sînt însă sistematizate în două mari categorii: una privind contextul medieval transilvănean și în paralel cel central european (situația economică, socială și politică), cealaltă privind informații specifice orașului Sibiu. Prima, creionată prin aspecte precum organizarea ansamblurilor urbane și modul de fortificare, este fixată pe cît posibil în cifre (suprafața ocupată la sol, număr de locuitori), iar a doua cuprinzînd principalele izvoare de informații: documente, descrieri ale orașului și reprezentări grafice; ambele sînt susținute de o trecere în revistă a literaturii de specialitate apărute începînd cu secolul 19. Această analiză a permis trasarea unor paralele între arhitectura transilvăneană și cea central europeană și o comparație permanentă între Sibiu și orașe europene importante (capitolul IV). Alăturînd planurile de exemplu, se constată că în secolul 15 Viena nu era cu mult mai mare decît Sibiul, acesta la rîndul lui fiind comparabil cu Cracovia și mai mare decît Gdansk. Înscriindu-se în linii mari în direcția arhitecturii central europene (Austria, Germania de sud, Slovacia) prin caracteristicile principalelor ansambluri urbane și programe de arhitectură civilă, Sibiul prezintă totuși din acest punct de vedere două particularități: una constituită de lățimea mare a străzii „9 Mai”, trasată în secolul 16, cealaltă din forma pieței mari. În ceea ce privește detaliile de arhitectură, datorită lipsei de martori ai goticului timpuriu și matur, singurele ana-

logii posibile sînt cele cu detalii similare ale goticului tîrziu. Elementele păstrate alături Sibiului din punct de vedere al morfologiei formelor de orașele Praga, Cracovia, Regensburg, Nürnberg, însoțind principalele drumuri de legătură ale Sibiului cu vestul și nordul continentului. Această constatare a incitat probabil la studiul amănunțit al iconografiei gotice: gravuri, imagini prezente pe altare (Mediaș, Tîrnave) și chiar pe obiecte de podoabă (paftaua descoperită în mormîntul lui Radu Vodă la Curtea de Argeș). Acestea, dacă nu oferă informații precise asupra orașelor din Transilvania, oferă puncte de vedere noi în cunoașterea aspectului de ansamblu a orașului gotic și a casei gotice (forme de acoperișuri, învelitori, pinioane, cornișe, goluri și cromatica clădirilor reprezentative, dar mai ales ale celor ce formează masa), imagine care se constituie în instrument de lucru pentru interpretarea formelor păstrate în arhitectura ardelenescă.

Încadrat în tabloul general economic, politic și cultural și al interfețelor cu alte țări, fenomenul arhitecturii gotice civile, în special al locuinței din Transilvania, poate fi sintetizat într-un vocabular de elemente tipice, față de care autorul caută sinonimii, omonimii, antonimii ale vocabularului gotic sibian.

Martorii sau rămășițele arhitecturii gotice din centrul istoric al orașului Sibiu, ca și analiza și sinteza informațiilor oferite de acestea constituie rezultatul activității de cercetare și restaurare depuse de arhitectul Hermann Fabini de-a lungul unei lungi perioade de timp. Materialul este prezentat conform principiului de descompunere a ansamblului în subsansambluri, elemente și detalii, pentru a fi reunit în final într-o cartare a elementelor gotice existente în zona istorică a orașului Sibiu, cartare care evidențiază consistența deloc neglijabilă a substanței gotice păstrate, a cărei cunoaștere este indispensabilă oricărei intervenții în țesutul urban și oricărei restaurări. Desigur în această hartă lipsește prima verigă a ansamblului — programele de arhitectură specifice goticului, ale căror caracteristici s-au modificat în timp. Toate celelalte trepte de descompunere sînt prezente și toate subliniază preferința pentru dezvoltarea pe verticală a construcțiilor, preferință născută din necesitatea de a economisi teren, din condițiile climatice, dar și din dorința de prestigiu social și din modă. Dintre părțile de clădire caracteristic gotice se desprind turnurile-locuință, prezente la Sibiu ca în întreaga Europă centrală, bovindourile și rezalitele, importante în compozițiile asimetriche tipic gotice, dar și scările în spirală și contraforturile, acestea din urmă rare la clădirile civile, eforturile provenite din sistemele de boltire joase în cazul acestora fiind suficient de mici pentru a fi preluate de ziduri, eventual de tiranți.

Apropiindu-se de detaliul constructiv și artistic, autorul se oprește stăruitor asupra acoperișurilor și pinioanelor, majoritatea descoperite în zidăria actualelor poduri (este elocventă și binevenită în acest sens fotografia nr. 31, absentă în ediția din 1983). Cercetările întreprinse au dus la concluzia că pinionul în trepte a fost caracteristic pentru arhitectura gotică timpurie din Sibiu, ca și pentru majoritatea orașelor din Europa centrală, de exemplu Regensburg. Unghiul de înclinație al acestor șarpante crește o dată cu afirmarea tendinței de verticalizare a clădirilor gotice, care sfîrșesc în secolul 14 prin a adopta pinionul triunghiular. În legătură cu urmele vechilor acoperișuri au putut fi evidențiate desigur și urme ale șarpantelor și învelitorilor dispărute. Încă păstrate, într-o măsură mai mare sau mai mică, zidurile au prilejuit o trecere în